

बरेङ गाउँपालिका
लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७९

बरेङ गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
हुम्लिशिर, बागलुङ
ईमेल: barengm@gmail.com
वेबसाईट: <https://barengmun.gov.np/>

बिषयसूची

बिषयसूची	I
भाग - १	१
परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ लैससास क्षेत्रका समस्या, अवसर र चुनौतिहरु	२
भाग - २	४
लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७९	४
२.१ नाम र प्रारम्भ	४
२.२ परिभाषा	४
२.३ दीर्घकालिन सोच	६
२.४ उद्देश्य	७
२.५ लैससास नीति र रणनीतिहरु	७
२.५.१ लैससास उत्तरदायी नीति, कानून र संस्थागत संरचना	७
२.५.२ सशक्तीकरण तथा सहभागिता	८
२.५.३ लैससास कार्यान्वयनकर्ता र सरोकारवालाको क्षमता विकास	८
२.५.४ समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण	९
२.५.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र सुशासन	९
२.६ कार्यनीति	९
२.६.१ कार्यनीति (रणनीति २.५.१ 'क' संग सम्बन्धित)	९
२.६.२ कार्यनीति (रणनीति २.५.१ 'ख' संग सम्बन्धित)	११
२.६.३ कार्यनीति (रणनीति २.५.२ 'क' संग सम्बन्धित)	१२
२.६.४ कार्यनीति (रणनीति २.५.२ 'ख' संग सम्बन्धित)	१३
२.६.५ कार्यनीति (रणनीति २.५.३ 'क' संग सम्बन्धित)	१३
२.६.६ कार्यनीति (रणनीति २.५.४ 'क' संग सम्बन्धित)	१४
२.६.७ कार्यनीति (रणनीति २.५.५ 'क' संग सम्बन्धित)	१४
२.६.८ कार्यनीति (रणनीति २.५.५ 'ख' संग सम्बन्धित)	१४
२.७ लैससास कार्यान्वयनको लागि समितिहरु गठन, परिचालन र जिम्मेवारी	१५

२.७.१ लैससास कार्यान्वयन समिति गठन	१५
२.७.२ लैससास कार्यान्वयन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार	१५
२.७.३ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समितिको परिचालन	१६
२.८ अनुगमन तथा मूल्यांकन	१६

बरेङ गाउँपालिका, बागलुङ

भाग - १ परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालमा ऐतिहासिक कालदेखि रहिआएको सामाजिक संरचना र मान्यताको कारण लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) का विविध सवालहरु आज पनि छन् । समाजमा रहेको पितृसत्तात्मक सोच, जातिय तथा भौगोलिक विभेद, आर्थिक असमानता आदिको कारणले महिला तथा विभिन्न समुदायहरु बहिष्करणमा परेका छन् । यहाँ महिला, बालबालिका, दलित, मधेसी, मुस्लिम, अपाङ्गता भएको ब्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत समुदायहरु आदि विकासको मूलप्रवाहमा ल्याउन र राज्यको सेवा सुविधामा समान पहुँच गराउन चुनौतिको रुपमा रहेको छ । विगतको समयबाटै नेपाल सरकारले लैंगिक तथा सामाजिक समता तथा समावेशिता कायम गर्ने संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था लागू गरेको भएता पनि राज्य संयन्त्र र समाजमा आज पनि लैंगिक विभेद र हिंसाका घटनाहरु प्रसस्त घटिरहेका छन् । लैंगिक तथा क्षेत्रीय विभेद, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु तुलनात्मक रुपमा पछि परेका छन् । समाजमा आर्थिक रुपमा विपन्न घरपरिवारको कमी छैन । प्रचलित कानुनहरुले यी वर्गहरुलाई लक्षित वर्गको रुपमा परिभाषित गरेको छ ।

लक्षित वर्गहरुलाई विकासको मूलप्रवाहमा ल्याई समतामूलक समाजको स्थापना गर्नको लागि नेपाल सरकारले पहल गरिआएको छ । हाल आएर नेपालको पछिल्लो संविधानले मानवअधिकारको अवधारणालाई पूर्ण रुपमा अंगिकार गरी सबै नागरिकहरुलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने गरी विभिन्न मौलिक हकहरुको व्यवस्था गरेको छ । साथै यस सम्बन्धमा राष्ट्रिय रुपमा विभिन्न नीति, ऐन तथा अन्य कानुनी दस्तावेजहरु तयार गरी लागू गरिएको छ । यस कारण वर्तमान अवस्थामा संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तिनै तहका सरकारहरु लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवधारणा कार्यान्वयन गरी समतामूलक र समावेशी समाजको विकास गर्नको लागि जिम्मेवार छन् । यस क्षेत्रमा मानव अधिकार सम्बन्धी घोषणापत्र, मानव अधिकार सम्बन्धी महासन्धी, महिला विरुद्धका सबै प्रकारका भेदभाव उन्मुलन गर्ने सम्बन्धी महासन्धि १९७९, बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धी १९८९ र दिगो विकास लक्ष्यहरु (२०१६ - २०३०) जस्ता लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्नु पर्ने विषयहरुमा नेपाल सरकारले आफ्ना नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरुमा समावेश गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

हरेक प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई कार्यान्वयन गर्नको लागि लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण र लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति लागू गर्ने प्रावधान लागू गरी कार्यान्वयनको लागि निर्देशन गरेको छ । यसै क्रममा यस बरेड गाउँपालिकामा पनि लैंगिक तथा सामाजिक विभेदहरूको अन्त्य गरी समतामूलक र समावेशी समाज स्थापना गर्ने अभिप्रायले “लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७९” तयार गरिएको छ ।

१.२ लैससास क्षेत्रका समस्या, अवसर र चुनौतिहरू

यस गाउँपालिकामा विगतबाटै लैंगिक तथा सामाजिक समानता तथा समावेशीकरणको क्षेत्रमा नीति तथा कार्यक्रमहरू तयार गरी कार्यान्वयन गर्दै आएको अवस्थामा देहाय अनुसारका समस्या, चुनौति र अवसरहरू रहेका छन् :

सवालहरू तथा समस्याहरू

- क) गत आर्थिक वर्षहरूमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण नभएको हुँदा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीताको क्षेत्रमा रहेका समस्याहरूको पहिचान तथा संवोधनका कामहरू न्यून भएको ।
- ख) लैससास परीक्षण कार्यविधि लागू तथा नियमित रुपमा भई सोको सुझावहरू कार्यान्वयनको अभ्यास नभएको ।
- ग) लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धमा आवधिक नीति तथा रणनीति तयारी तथा लागू नभएको ।
- घ) गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तथा बजेटमा महिला तथा अन्य लक्षित वर्गहरूको लागि बजेट विनियोजन भएको तर उनीहरूको रणनीतिक आवश्यकतहरू पहिचान गर्ने र कार्यक्रम तोक्ने कार्यको अभ्यास न्यून रहेको ।
- ङ) गाउँपालिकामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बजेट प्रणाली लागू नभएको ।
- च) स्थानीय सरकारका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूलाई लैङ्गिकता, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र महिला तथा बालबालिका हिंसा सम्बन्धमा अपेक्षाकृत रुपमा क्षमता विकास नभएको ।
- छ) न्यायिक समितिको क्षेत्राधिकार भन्दा बाहिर पर्ने लैङ्गिक हिंसाका सवाल र मुद्दालाई सहयोग गर्ने संयन्त्र विकास नभएको ।

- ज) लैंगिक तथा सामाजिक समानता र समावेशीकरण संवेदनशिल योजना तथा क्षमता विकासका कार्यक्रम गर्न सक्ने सक्षम जनशक्तिको विकास नभईसकेको ।
- झ) दिगो विकासका लक्ष्यहरु बिशेष गरेर लक्ष्य ५ लैंगिक समानता प्राप्त गर्ने बिषयलाई स्थानीयकरण गरी कार्यक्रमहरु नगरेको ।
- ञ) लैससास कार्यान्वयन समिति गठन नभएको ।

अवसरहरु

- क) स्थानीय कानून, निर्देशिका तथा कार्यविधिहरु लैससास मैत्री बनाउन र कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिका अधिकार सम्पन्न भएको ।
- ख) नेपालका संविधान, संघीय सरकार तथा गण्डकी प्रदेश सरकारका कानून तथा नीतिहरुमा लैससासलाई विशेष प्राथमिकता दिएको हुँदा गाउँपालिकामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न सहज वातावरण रहेको ।

चुनौतीहरु

- क) वार्षिक नीति, कार्यक्रम र बजेटलाई लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बनाई कार्यान्वयन गर्न चुनौतिको रुपमा रहेको ।
- ख) टोल तथा बस्तीस्तरसम्मका लक्षित वर्गहरुलाई सचेत बनाई स्थानीय शासन प्रक्रियामा संयमित तथा अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चिता कायम गर्न चुनौतिको रुपमा रहेको ।
- ग) लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवधारणालाई कार्यान्वयन गर्न पदाधिकारी र कर्मचारीहरुको समान बुझाई र सक्रियताको खाँचो पर्ने हुँदा समान बुझाई तयार गर्न चुनौतिको रुपमा रहेको ।
- घ) लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धमा सचेतना टोल बस्ती स्तरसम्म पुर्याउन चुनौतिको रुपमा रहेको ।

भाग - २

लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७९

२.१ नाम र प्रारम्भ

यस रणनीतिको नाम २०७९ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति“” रहनेछ र यसको प्रारम्भ यस गाउँपालिकाको कार्यपालिकाले अनुमोदन गरेको मिति देखि लागू हुनेछ ।

२.२ परिभाषा

बिषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस रणनीतिमा

- क) भन्नाले ”रणनीति“लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०७९ सम्झनु पर्दछ ।
- ख) भन्नाले ”स्थानीय तह“बरेड गाउँपालिका सम्झनु पर्छ ।
- ग) भन्नाले महिला र पुरुष ”लैङ्गिक समानता“ बीच सबै क्षेत्र र तहमा समान अवसर र समान लाभ हासिल गर्ने अवस्थालाई सम्झनु पर्छ ।
- घ) भन्नाले ”लैङ्गिक समता“अवसर र न्यायबाट बन्चित महिला वा पुरुषलाई थप अवसर दिएर समतामूलक स्थितिको निर्माण गर्न गरिने विशेष प्रयासलाई सम्झनु पर्छ ।
- ङ) ”बञ्चित समूह“भन्नाले यस गाउँपालिकाको परम्परागत रूपमा लामो समय देखि जातिय, आर्थिक, लैङ्गिक, अपाङ्गता, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक एवम् भौगोलिक कारणले गर्दा पछि परेका महिला, दलित, आदिवासी, जनजाति, मधेसी, मुस्लिम, अपाङ्ग, जेष्ठ नागरीक एवम् दुर्गम क्षेत्रमा बसोवास गर्ने ब्यक्ति वा समुदायलाई सम्झनु पर्दछ ।
- च) भन्नाले संघीय कानून बमोजिम निर्धारित प्रतिशत भन्दा कम जनसंख्या रहेका जा ”अल्पसंख्यक“तीय, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, भाषिक र धार्मिक समूह सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आफ्नै लैंगिक,जातीय, धार्मिक र भाषिक विशिष्टता भएको, त्यसलाई बचाई राख्ने आकांक्षा रहेका, विभेद र उत्पीडन भोगेका समुह समेतलाई जनाउँछ ।
- छ) ”सीमान्तकृतभन्नाले राजनीतिक”, आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडि पारिएका, विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट बञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्छ र सो शब्दले अतिसीमान्तकृत र लोपोन्मुख समुदाय समेतलाई जनाउँछ ।

- ज) भन्नाले आर्थिक रूपमा विपन्न वर्गका महिला "लक्षित समूह", बालबालिका तथा आर्थिक र सामाजिक रूपमा पिछडिएका वर्गहरू सबै जातजातिका विपन्न वर्गहरू), ज्येष्ठ नागरिक, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, मधेसी, मुस्लिम आदि) एवम् नेपाल सरकारले लक्षित समूह भनी तोकेका वर्ग तथा समुदाय सम्झनु पर्छ ।
- झ) भन्नाले महिला तथा पुरुष र विभिन्न सामाजिक "लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण" समूहहरू बीचको असमान शक्ति सम्बन्धलाई पुनः सन्तुलित गर्न तथा हरेक प्रकारका सामाजिक पहिचान भएका व्यक्तिहरूका लागि समान अधिकार, अवसर एवं सम्मान सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यक कदम चाल्नु पर्ने विषयलाई सम्झनु पर्छ ।
- ञ) लैङ्गिक "समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बजेटभन्नाले " आवधिक तथा वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा समाजमा रहेका महिला तथा बञ्चितमा परेका वर्ग समुदायहरूको रणनीतिक तथा ब्यवहारिक आवश्यकता र अपेक्षाहरू समेतको संबोधन गर्ने गरी योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्ने कार्यलाई सम्झनु पर्छ ।
- ट) लैङ्गिक "समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट परीक्षण भन्नाले "गाउँपालिकाले आवधिक तथा वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने क्रममा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवधारणा कार्यान्वयनको अवस्थाको लेखाजोखा गर्ने कार्यलाई सम्झनु पर्छ ।
- ठ) भन्नाले गाउँपालिकाको "लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण" सबै खाले विकास कार्यहरूमा महिला तथा बञ्चितमा परेका वर्ग समुदायहरूलाई समाहित गर्ने प्रक्रियालाई सम्झनु पर्छ ।
- ड) "लैङ्गिक प्रभाव विप्लेषण" भन्नाले गाउँपालिकाको हकमा यहाँ लागू गरिएका नीति तथा कानून र कार्यक्रमहरूबाट लैङ्गिक समानता प्रवर्द्धन गर्न परेको प्रभाव वा योगदानको लेखाजोखा गर्ने कार्यलाई सम्झनु पर्दछ ।
- ढ) "सशक्तीकरण" भन्नाले महिला तथा बञ्चितमा परेका वर्ग तथा समुदायको सामाजिक तथा आर्थिक सक्षमता विकास गर्ने कार्यलाई सम्झनु पर्दछ ।
- ण) भन्नाले "खण्डीकृत तथ्याङ्क" महिला, पुरुष तथा आर्थिक र सामाजिक विविधताको आधारमा खण्डीकरण गरी राखिएको तथ्याङ्कलाई सम्झनु पर्दछ । यसमा महिला पुरुषको साथै दलित, जनजाति,

बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपांगता भएको ब्यक्ति, अल्पसंख्यक, मधेशी, मुस्लिम र अन्य लक्षित वर्गहरुको संख्या र स्थिति समेत जानकारी हुने गरी खण्डीकरण गरिएको तथ्यांक भन्ने सम्झनु पर्दछ ।

- त) भन्नाले निश्चित उद्देश्य प्राप्तिका लागि तयार ग ”कार्यक्रम” गरिएको आयोजनाहरुको संयोजित रुप सम्झनु पर्छ ।
- थ) भन्नाले समग्र विकास ”योजना” निर्माण सम्बन्धी कार्यको लागि तयार गरिएको गाउँपालिकाको आवधिक, वार्षिक, एकिकृत, विषयगत योजना आदि सम्झनु पर्छ ।
- द) भन्नाले कुनै पनि विषय वा कार्यक्रमलाई ”स्थानीयकरण” गाउँपालिकाको बिशिष्ट परिस्थिति वा अवस्थाको आधारमा संसोधन वा परिमार्जन गरी स्थानसापेक्षा बनाउने कार्यलाई सम्झनु पर्छ ।
- ध) ”लैससास सम्पर्क व्यक्ति भन्नाले ”लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विषयलाई हेर्न तोकिएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।
- न) भन्नाले गाउँपालिका ”विकास साझेदार”को विकास कार्यहरुमा आर्थिक तथा अन्य क्षेत्रमा साझेदारी गर्ने राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी तथा निजी संस्था सम्झनु पर्छ ।
- न) भन्नाले ”टोल विकास संस्था” स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा १२ क बमोजिम (२) टोल बस्ती स्तरमा गठन तथा सञ्चालन हुने सामुदायिक संस्था सम्झनु पर्छ ।
- प) उपभोक्ता”समिति भन्नाले ”कुनै योजना/आयोजनाका उपभोक्ताहरुले उक्त योजना/आयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि तिनै उपभोक्ता मध्येबाट प्रचलित कानुन अनुसार गठन गरेको समिति सम्झनु पर्छ ।
- फ) भन्नाले ”सामुदायिक संस्था” कुनै टोल बस्तीमा सामुदायिक हितको संरक्षण तथा विकासको लागि गठन भएको संस्था सम्झनु पर्छ ।
- ब) भन्नाले प्रचलीत कानून वमोजिम स्थापना गैर नाफामूलक संस्था सम्झनु पर्छ । ”गैरसरकारी संस्था”

२.३ दीर्घकालिन सोच

- क) लैंगिक तथा सामाजिक रुपमा समतामूलक र समावेशी समाज निर्माण गर्ने ।

२.४ उद्देश्य

लैससास रणनीतिको मुख्य उद्देश्य गाउँपालिकामा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण तथा उपलब्ध स्रोत साधनहरूमा महिला तथा बञ्चितमा परेका लक्षित वर्गहरूको समान पहुँचको सुनिश्चित गरी समतामूलक तथा समावेशी समाजको स्थापना गर्ने हो। यसका बिस्तारित उद्देश्यहरू यस प्रकार छन्:

- क) गाउँपालिकाका नीति तथा कानूनहरू, संस्थागत संरचना र कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजनमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने।
- ख) गाउँपालिकाका महिला तथा सामाजिक आर्थिक रूपमा बञ्चितमा परेका समुदायहरूको सामाजिक तथा आर्थिक सशक्तिकरण तथा क्षमता विकास गर्ने।
- ग) गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूलाई लैससास कार्यान्वयनको लागि सक्षम तुल्याउन क्षमता विकास गर्ने।
- घ) लैससासको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सरोकारवाला निकायहरूसँग प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने।
- ङ) गाउँपालिकाको योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई लैससास उत्तरदायी तुल्याउन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र सुशासनलाई संस्थागत गर्ने।

२.५ लैससास नीति र रणनीतिहरू

यस गाउँपालिकामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवधारणालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न समय सापेक्ष र स्थानीय सरोकारवालाहरूको मागको आधारमा देहायका नीति, रणनीति र कार्यनीतिहरू समावेश गरिएको छ:

२.५.१ लैससास उत्तरदायी नीति, कानून र संस्थागत संरचना नीति

- क) गाउँपालिकाका नीति कानून र कार्यविधिहरू लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ (उद्देश्य २.४ क संग सम्बन्धित)।
- ख) गाउँपालिकाका संस्थागत संरचना लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बनाईनेछ (उद्देश्य २.४ क संग सम्बन्धित)।

रणनीति

- क) गाउँपालिकाको नीति, कानून, कार्यविधि, योजना तथा बजेट लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ख) गाउँपालिकाका संस्थागत संरचना लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।

२.५.२ सशक्तीकरण तथा सहभागिता

नीति

- क) गाउँपालिका क्षेत्रका महिला तथा बच्चिकरणमा परेका समुदायको सामाजिक तथा आर्थिक सशक्तीकरण गरिनेछ (उद्देश्य २.४ ख संग सम्बन्धित) ।
- ख) गाउँपालिकाका महिला तथा बच्चिकरणमा परेका समुदायहरूको विकाससंग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूमा अर्थपूर्ण सहभागिता र श्रोत साधनमा पहुँच बृद्धि गरिनेछ ।

रणनीति

- क) गाउँपालिका क्षेत्रका महिला तथा बच्चिकरणमा परेका समुदायको सामाजिक तथा आर्थिक सशक्तीकरण तथा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू पहिचान गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ख) गाउँपालिकाका महिला तथा बच्चिकरणमा परेका समुदायहरूको विकाससंग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूमा अर्थपूर्ण सहभागिता र श्रोत साधनमा पहुँच बृद्धिको लागि समतामूलक वातावरण तयार गरिनेछ ।

२.५.३ लैससास कार्यान्वयनकर्ता र सरोकारवालाको क्षमता विकास

नीति

- क) गाउँपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी तथा सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरूलाई लैससास प्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउन क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ (उद्देश्य २.४ ग संग सम्बन्धित) ।

रणनीति

- क) गाउँपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी तथा सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरूलाई लैससास प्रति उत्तरदायी बनाउन क्षमता विकासका लागि पहलहरू गरिनेछ ।

२.५.४ समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण

नीति

- क) लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका नीति तथा रणनीति प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि आन्तरिक र बाह्य सबै सरोकारवालाहरूसँग नियमित र प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गरिनेछ । (उद्देश्य २.४ ग संग सम्बन्धित) ।

रणनीति

- क) लैससास सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न विभिन्न सरकारी, विकास साझेदार, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रका निकायहरूसँग साझेदारी तथा समन्वय गर्ने ।

२.५.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र सुशासन

नीति

- क) गाउँपालिकाका कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीमा लैससास उत्तरदायी दृष्टिकोण लागू गरिनेछ । (उद्देश्य २.४ घ संग सम्बन्धित) ।

- ख) गाउँपालिकामा सुशासनका सबै बिधिहरू अवलम्बन गरी लैससास विकासलाई प्रभावकारी बनाईनेछ ।

रणनीति

- क) गाउँपालिकाको सबै कार्यक्रम, योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र यसलाई संस्थागत गर्दै लैजाने ।

- ख) गाउँपालिकामा लैससासको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि सुशासन र उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

२.६ कार्यनीति

२.६.१ कार्यनीति (रणनीति २.५.१ 'क' संग सम्बन्धित)

रणनीति: गाउँपालिकाका नीति, कानून र कार्यविधिहरू लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।

माथि उल्लेखित रणनीति अन्तरगत देहाय अनुसारका कार्यनीतिहरू कार्यान्वयन गरिनेछः

- क) गाउँपालिकाका स्थानीय नीति, कानून तथा कार्यविधिहरू लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बनाउन लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समितिले उक्त नीति तथा कानूनका दस्तावेजहरूको समीक्षा गराई संसोधनका र थप व्यवस्थाका विषयहरू पहिचान गरिनेछ ।

- ख) गाउँपालिकालाई लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयनको लागि अलग्गै नीति तथा रणनीति तयार गरी लागू गरिनेछ ।
- ग) गाउँपालिकाका आवधिक, क्षेत्रगत र बार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट लैससास उत्तरदायी तर्जुमा र कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- घ) गाउँपालिका तहका लैससास कार्यान्वयन समितिले स्थानीय निकायको आवधिक तथा बार्षिक योजनामा लैससास उत्तरदायी वजेट कार्यान्वयन भए नभएको सुनिश्चित गर्नेछ ।
- ङ) लैससास उत्तरदायी वजेट तर्जुमा तथा लैससास बजेट परीक्षणलाई पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
- च) सेवा प्रदायक तथा सरोकारवालाहरूलाई लैससास उत्तरदायी वजेट विधि कार्यान्वयन सम्बन्धि ज्ञान तथा सीप विकास गर्ने ।
- छ) गाउँपालिकाले पहिचान गरेका गरीब तथा वञ्चितिकरणमा परेका समुदायको रणनीतिक तथा ब्यवहारिक आवश्यकताको पहिचान गरी सोही बमोजिम स्थानीय नीति, कार्यक्रम तथा बजेट बिनियोजनको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ज) लैससास बजेट परीक्षणबाट देखिएका समस्या तथा सुधार गर्नु पर्ने पक्षहरूको बार्षिक तथा आवधिक कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- झ) गाउँपालिकाको समग्र विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियामा महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका समुदायको लागि विद्यमान प्रावधानहरू र गाउँपालिकाको जिम्मेवारीका सम्बन्धमा सुसूचित गराउन चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ञ) वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा महिला तथा बालबालिकाका लागि छुट्टाछुट्टै राखेर उनीहरूका आवश्यकताको पहिचान गरी कार्यक्रम तथा बजेट निर्माण गर्ने व्यवस्था लागू गरिनेछ ।
- ट) गाउँपालिकाका सेवा प्रदायक र सेवाग्राही दुबै पक्षका सरोकारवालालाई लैससास उत्तरदायी वजेट सम्बन्धि सूचना तथा जानकारी नियमित रूपमा प्रदान गर्ने प्रबन्ध गरिनेछ ।
- ठ) स्थानीय सेवाप्रदायक निकायहरूमा संलग्न जनशक्तिको कार्यशैली लैससास मैत्री बनाउन मार्गदर्शन आचारसंहिता निर्माण गरी लागू गरिनेछ ।
- ड) गाउँपालिकालाई सबै खाले हिंसामुक्त तथा कुसंस्कारमुक्त घोषणा गर्नका लागि निश्चित कार्यक्रमहरूको पहिचान, योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

- ढ) दिगो विकासका लक्ष्यहरु बिशेष गरेर लक्ष्य ५ लैंगिक समानता प्राप्त गर्ने बिषयलाई स्थानीयकरण गरी सो अनुसारको बजेट बिनियोजन तथा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ण) संयुक्त राष्ट्रसंघीय बाल अधिकार महासन्धी १९८९ मा गरिएका प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्न कार्यक्रमहरुमा रकम बिनियोजन कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- त) गाउँपालिकाको सुशासन र उत्तरदायित्व सम्बन्धी स्थानीय नीति तथा कानुनहरु तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।

२.६.२ कार्यनीति (रणनीति २.५.१ 'ख' संग सम्बन्धित)

रणनीति: गाउँपालिकाका संस्थागत संरचना लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बनाईनेछ ।

माथि उल्लेखित रणनीति अन्तरगत देहाय अनुसारका कार्यनीतिहरु कार्यान्वयन गरिनेछः

- क) गाउँपालिकाको संस्थागत संरचना र प्रणालीहरुलाई लैससास मैत्री तुल्याउन बनेका नीतिगत व्यवस्थाहरुको कार्यान्वयन योजनाबद्ध रुपमा गरिने र थप व्यवस्थाहरुको लागि नीति तथा कानुनहरुमा समयसापेक्ष तथा आवश्यकताको आधारमा संसोधन तथा परिमार्जन गरिनेछ ।
- ख) गाउँपालिकामा लैससास डेस्क स्थापना र कर्मचारीको व्यवस्था तथा उक्त डेस्कलाई प्रबिधियुक्त बनाईनेछ ।
- ग) गाउँपालिकामा मानव संसाधन विकास केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गरिनेछ ।
- घ) गाउँपालिकाले प्रवाह गर्ने प्रशासनिक तथा विकासका सेवाहरुमा समतामूलक पहुँचको लागि आवश्यक बिधि तथा सहयोगी संयन्त्रहरुको व्यवस्था गरी लागू गरिनेछ ।
- ङ) टोल विकास संस्था, स्थानीय सहकारी, उपभोक्ता समिति तथा अन्य संघ संस्थामा महिला सहभागितामा प्रोत्साहन तथा नियमनको बिधि तयार गरी लागू गरिनेछ ।
- च) खण्डीकृत तथ्याङ्क र तथ्यगत सूचनाको आधारमा सामाजिक तथा आर्थिक स्थितिको विश्लेषण गरी गरिब तथा बञ्चितिकरणमा परेका समूहको पहिचान गरिनेछ ।
- छ) निजी तथा सार्वजनिक भौतिक संरचना निर्माण गर्दा महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि निर्विध रुपमा उपयोग गर्न मिल्ने भौतिक संरचना तयार गर्न नीति कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ज) कार्यस्थलहरुमा महिलाको लागि फरक सौचालय, स्तनपान कोठा र कार्यस्थलमा बाल हेरचाह सुविधाको व्यवस्था लागू गरिनेछ ।

२.६.३ कार्यनीति (रणनीति २.५.२ 'क' संग सम्बन्धित)

रणनीति: गाउँपालिका क्षेत्रका महिला तथा बञ्चितिकरणमा परेका समुदायको सामाजिक तथा आर्थिक सशक्तीकरण तथा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु पहिचान गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

माथि उल्लेखित रणनीति अन्तरगत देहाय अनुसारका कार्यनीतिहरु कार्यान्वयन गरिनेछः

- क) महिला तथा बञ्चितिकरणमा परेका समुदायहरुको लागि महिलालाई लैंगिक हिंसा तथा जातीय बिभेद जस्ता बिषयमा कानुनी शिक्षाका कार्यक्रमहरु टोल वा बस्तीस्तरमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ख) गाउँपालिकामा बाल विवाहको चलन रहेको र सो सम्बन्धमा सचेतना र नियमन गर्ने बारेमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ग) गाउँपालिकाका बिभिन्न समिति र नीति निर्माण तथा निर्णय तहमा महिलाको सहभागिताको सुनिश्चित गरिने र निजहरुको जिम्मेवारी सम्बन्धमा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- घ) महिला तथा बञ्चितिकरणमा परेका समुदायको मौलिक हक र कानुनी व्यवस्थाहरु, अन्तर्राष्ट्रिय घोषणा तथा महासन्धीहरु, दिगो विकास लक्ष्य र लैससास बारेमा अनुशिक्षण तथा तालिमहरु बस्तीस्तरमा सञ्चालन गरिनेछ ।
- ङ) महिला तथा बालबालिका हिंसाका प्रकारहरु, हिंसाको उपचार तथा कानुनी व्यवस्था, हिंसा न्यूनीकरणमा स्थानिय नागरिकहरुको भूमिका र जिम्मेवारी सम्बन्धमा अभिमूखिकरण तथा सचेतनामूलक तालिमहरुको व्यवस्था गरिनेछ ।
- च) बाल अधिकार, बालमैत्री परिवार र समाज स्थापनाको लागि सचेतनामूलक तालिमहरु बस्ती स्तरमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- छ) लैंगिक समानता र महिला सशक्तिकरण सम्बन्धमा बिभिन्न कार्यशाला तथा कन्फिरेन्स, सार्वजनिक सुनुवाई, छलफल र वहसका कार्यक्रमहरु आयोजना गरिनेछ ।
- ज) महिला तथा बञ्चितिमा परेका व्यक्ति तथा समुदायको लागि उद्यमशिलता सचेतना तथा व्यवसायिक सिप विकास तालिमहरु कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- झ) विपन्न बर्गहरुलाई सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा सुविधा तथा वित्तिय स्रोतमा पहुँच अभिवृद्धिको लागि निरन्तर अभिमूखीकरण एवम् अन्तरक्रियाबाट सचेत गराईनेछ ।

२.६.४ कार्यनीति (रणनीति २.५.२ 'ख' संग सम्बन्धित)

रणनीति: गाउँपालिकाका महिला तथा बञ्चितिकरणमा परेका समुदायहरूको विकाससंग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूमा अर्थपूर्ण सहभागिता र श्रोत साधनमा पहुँच बृद्धिको लागि समतामूलक वातावरण तयार गरिनेछ ।

माथि उल्लेखित रणनीति अन्तरगत देहाय अनुसारका कार्यनीतिहरू कार्यान्वयन गरिनेछः

- क) गाउँपालिकाका समिति उपसमितिहरूमा महिलाको प्रतिनिधित्व व्यवस्था गरिएको हुँदा सोही अनुसार निजहरूको अर्थपूर्ण सहभागिताको लागि क्षमता विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- ख) गाउँपालिकामा सेवा प्रवाहको क्रममा महिला तथा बञ्चितिमा परेका वर्गको योजना तथा बजेट वितरण र कार्यान्वयनमा पहिलो प्राथमिकता दिई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ग) योजना तर्जुमा तथा नीति निर्माण कार्यमा महिला तथा लक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न अग्रिम जानकारी र सो सम्बन्धी स्रोत सामाग्री उपलब्ध गराईनेछ ।
- घ) टोल विकास संस्था, स्थानीय सहकारी, उपभोक्ता समिति तथा अन्य संघ संस्थामा महिला तथा बञ्चितिमा परेका व्यक्ति वा समुदायको सहभागिताको लागि नियमन गरिनेछ ।
- ङ) अनौपचारिक क्षेत्रमा महिला र पुरुषलाई समान ज्यालाको नीति तथा कानून तयार गरी लागू गरिनेछ ।
- च) औपचारिक तथा अनौपचारिक क्षेत्रहरूमा रहेका बिभेदजन्य अभ्यासहरू बिरुद्धमा सचेतना र न्यूनिकरण गर्ने कार्यहरू कार्यान्वयन गरिनेछ ।

२.६.५ कार्यनीति (रणनीति २.५.३ 'क' संग सम्बन्धित)

रणनीति: गाउँपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी तथा सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरूलाई लैससास प्रति उत्तरदायी बनाउन क्षमता विकासका लागि पहलहरू गरिनेछ ।

माथि उल्लेखित रणनीति अन्तरगत देहाय अनुसारका कार्यनीतिहरू कार्यान्वयन गरिनेछः

- क) लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा प्रशिक्षक तथा स्रोत व्यक्तिहरू तयार गर्नको लागि सो सम्बन्धी प्रशिक्षक प्रशिक्षण (ToT) सञ्चालन गरिनेछ ।
- ख) लैससास तथा सिप तथा क्षमता विकास क्षेत्रका विज्ञहरूको विवरण तयार गरी उपयोग गरिनेछ ।
- ग) गाउँपालिकाका कर्मचारी, सेवा प्रदायक संस्था तथा योग्य व्यक्तिहरूलाई क्षमता विकासका विभिन्न क्षेत्रमा तालिम उपलब्ध गराई स्रोतव्यक्तिको रूपमा उपयोग गरिनेछ ।

घ) स्थानीय तहका पदाधिकारीहरु र कर्मचारीहरुलाई महिला, बालबालिका तथा अन्य लक्षित समुहको संरक्षण र विकाससंग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी सम्झौताहरु र राष्ट्रिय कार्ययोजनाहरु बारेमा अभिमूखिकरण तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।

ड) महिलाहरुको लागि कानुनी शिक्षा सम्बन्धी तालिमहरु अनुशिक्षण गर्न स्थानीय स्रोतव्यक्ति तयारी तथा परिचालन गरिनेछ ।

२.६.६ कार्यनीति (रणनीति २.५.४ 'क' संग सम्बन्धित)

रणनीति: लैससास सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्न विभिन्न सरकारी, विकास साझेदार, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रका निकायहरूसंग साझेदारी तथा समन्वय गरिनेछ ।

माथि उल्लेखित रणनीति अन्तरगत देहाय अनुसारका कार्यनीतिहरु कार्यान्वयन गरिनेछ:

क) गाउँपालिकाको संयोजकत्वमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा कार्य गर्ने र सरोकारवाला संस्था निकायहरुको एक लैससास सञ्जाल तयार गरी परिचालन गरिनेछ ।

ख) लैससासको क्षेत्रमा कार्य गर्ने संस्था निकायहरूसंग कार्यगत साझेदारी गरिनेछ ।

२.६.७ कार्यनीति (रणनीति २.५.५ 'क' संग सम्बन्धित)

रणनीति: गाउँपालिकाको सबै कार्यक्रम, योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र यसलाई संस्थागत गर्दै लगिनेछ ।

माथि उल्लेखित रणनीति अन्तरगत देहाय अनुसारका कार्यनीतिहरु कार्यान्वयन गरिनेछ:

क) गाउँपालिकाको कार्यक्रम तथा परियोजना अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्दा महिला तथा बञ्चितिकरणमा परेका समुदायको प्रतिनिधिको संलग्न सुनिश्चित गरिनेछ ।

ख) गाउँपालिकाले सञ्चालन गरेका कार्यक्रमहरुको अनुगमन मूल्यांकन गर्दा लाभान्वित वर्गलाई पुगेको लाभ असर र प्रभाव लैससासको हिसाबले बिश्लेषण गरिनेछ ।

२.६.८ कार्यनीति (रणनीति २.५.५ 'ख' संग सम्बन्धित)

रणनीति: गाउँपालिकामा लैससासको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि सुशासन र उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

माथि उल्लेखित रणनीति अन्तरगत देहाय अनुसारका कार्यनीतिहरु कार्यान्वयन गरिनेछ:

क) स्थानीय तहले तर्जुमा गरेको नीति कार्यक्रम तथा बजेटको जानकारी लक्षित वर्गहरुलाई उपलब्ध गराउने प्रणाली कार्यान्वयन गरिनेछ ।

- ख) स्थानीय तहले तोकिएको समयमा सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण र सूचना सार्वजनिकीकरण गर्नेछ । सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण कार्यमा महिला तथा बञ्चितमा परेका समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।
- ग) स्थानीय रेडियो एफ एम र छापा माध्यमद्वारा समावेशीकरण तथा लैंगिक समानता सम्बन्धी सूचना प्रवाह गरी जनतालाई सुसूचित गर्ने कार्य नियमित गरिनेछ ।
- घ) लैससास विकासलाई प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि योग्य र अनुभवी सल्लाहकार नियुक्ति गरी उपयोग गरिनेछ ।

२.७ लैससास कार्यान्वयनको लागि समितिहरु गठन, परिचालन र जिम्मेवारी

२.७.१ लैससास कार्यान्वयन समिति गठन

यस गाउँपालिकामा निम्नानुसारको सदस्यहरु रहने गरि लैससास कार्यान्वयन समिति गठन गरिनेछः

- क) गाउँपालिका अध्यक्ष ----- संयोजक
- ख) गाउँपालिका उपाध्यक्ष ----- सदस्य
- ग) गाउँपालिका सदस्यहरु (जना २ एक महिला सहित)----- सदस्य
- घ) दलित समुदायका प्रतिनिधि एक जना ----- सदस्य
- ङ) जनजाति समुदायका प्रतिनिधि एक जना ----- सदस्य
- च) सामाजिक विकास शाखा प्रमुख ----- सदस्य सचिव

२.७.२ लैससास कार्यान्वयन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय अनुसार हुनेछः

- क) गाउँपालिकामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि आवश्यक नीति, रणनीति, कानुनी व्यवस्थाहरुको आवश्यकता पहिचान गरी उक्त नीति रणनीति तथा कानुनहरु तर्जुमा गर्न सहयोग गर्ने ।
- ख) गाउँपालिकाका महिला तथा बञ्चितकरणमा परेका समुह/समुदायको खण्डीकृत तथ्याङ्क व्यवस्थापन र अद्यावधिक गराउने ।

- ग) गाउँपालिकाको नियमित सेवा प्रवाह र विकास निर्माणका गतिविधिहरूमा महिला तथा बञ्चितकरणमा परेका समुह/समुदायको क्षमता विकास, सशक्तिकरण र अर्थपूर्ण सहभागिताको लागि आवश्यक कार्यक्रमहरू बार्षिक तथा आवधिक योजनामा समावेश तथा कार्यान्वयन गर्न सहजीकरण गर्ने ।
- घ) लैससास कार्यान्वयनको लागि संस्थागत विकासका कार्यहरू पहिचान तथा कार्यान्वयनमा गाउँपालिकालाई सहयोग गर्ने ।
- ङ) गाउँपालिकाका सबै कार्यक्रमहरूमा लैससासको दृष्टिले अनुगमन, मूल्यांकन र लैससास बजेट परिक्षण कार्य गर्ने ।
- च) गाउँपालिकामा लैससास सम्बन्धि कार्यक्रमहरू गर्न सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने ।

२.७.३ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समितिको परिचालन

गाउँपालिकाले लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिको परिचालन कार्यविधि तयार गरी सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।

२.८ अनुगमन तथा मूल्यांकन

यस रणनीतिमा समावेश गरिएका रणनीति तथा कार्यनीतिहरूको सफल कार्यान्वयनको लागि अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्य गाउँपालिकाले व्यवस्था गर्नेछ । अनुगमन कार्यमा लैससास कार्यान्वयन समितिले सहयोग गर्ने यस कार्यमा यस समितिको जिम्मेवारी पनि हुनेछ ।

२.९ रणनीति पूनरावलोकन र संसोधन

यस रणनीतिलाई समय सापेक्ष तुल्याउदै लैजान गाउँपालिकाले रणनीतिको पूनरावलोकन गरी आवश्यक व्यवस्थाहरू थप तथा संसोधन गर्नेछ ।